نالی و سۆفیگەری

د. عەبدوڵلا خدر مەولوود
(زانکۆی سەلاحەدین - کۆلێژی پەروەردە)

«پاک بوونەوە گاڵتە نییە، هەر بە قسە نابێ و گومرگی خۆی دەوێ»

(١ - ٢)

دەروێشی و سۆفیگەری لە سەردەمی نالیدا

سۆفیی مەستووری رووتی موفلسی خستە تەمەع
سەیری خاڵی بێ حیساب و ماچی لەعلی بێ بەها
ل٤٣

پاش هەڵگێڕ و وەرگێڕکردنی شیعرەکانی نالی دەبینین بە ژمـارە، بیسـت و هەشت جـار بەناو وشـەی سـۆفی بەکارهێناوە نۆ جاریش ناوی شێخ هاتووە، چوار جاریش هەر یەکـەو بەجـیـا ناوەکـانی زاهیـد و واعـیـزی بەکـارهێناوە، یەک جـاریش ناوی دەروێشی هێناوە. ئەمـانەو بێ لەو ئیـشـارەو هێـمـا زۆرانەی لەناو دێڕە شیعرەکانیدا باسی کردوون وەک: عارف، خەرقەپۆش، قـەلەندەر، فـەقـیـر، گـەدا. . .. تاد. یا ئەو ناو و زاراوانەی بەو ڕێبازە پەیوەنددارن یا ئەو هەڵسوکەوت و بابەتانەی بە خـودی ئەو کـەسـانەوە بەندن وەک: خووڕەوشتیان، سیفەتەکانیان، ڕاز و نهێنییان، ئیشوکار و لایەنەکـانی تری ژیان و بەڕێوەچوونیـان، ئەمـانە و زیاتریش لای نالی ریسـوا کـراون و بەخـراپە باسی کردوون، هەروەها پەردەی لەسەر هەڵوێستی ناشیرین و بێ جێ و ڕێیـان هەڵداوەتەوە. لەو هەمـوو حـاڵەتانە مەگەر تاک و تەرا دێڕ هەبێ کە ئەو ناوانەی سەرەوەی تێـدابێت، مـەنجـەنیـقی ڕق و کـینەی خـۆی بەسـەردا دانەباراندبێ، یا هەر هیچ نەبێت وەک (تەنز) گـاڵتـەی بەڕێسـاو ژیانە پڕ لە نێگەتیـڤەکـانیـانی نەکردبێ. لێرە پێویستە ئەو تێبینییەش فەرامۆش نەکرێت کە نالی لەو بوارەدا بە ڕابەر و سـەردەسـتـەی ئەو مەیدانە حسێبی بۆ دەکرێت و توانییوەتی دێڕە شیعرەکانی وەک چەکێک بە ڕووی زۆر کـەس و لایەن بەکـار بهـێـنێ (شـیـعـری دژی دەروێشیـزم دوو شێـوازی وەرگـرتووە، یەکـەمـیـان پەنجە درێژکردن بۆ هەندێ کار و کردەوەی خراپی دەروێشیزم و بەراوردکردنی لەگەڵ کەموکوڕی و ناگزووریی کۆمەڵایەتی بە شێوەیەکی هونەری، وەکو لە هەندێ لە شیـعـرەکـانی نالیـدا دەردەکـەوێ، دووەمـیـان هێـرش بردنە بۆ سـەر خووڕەوشت و دیاردە پراکتیکییەکانی دەروێشیزم، وەکو ڕووداوێکی دواکـەوتوو و کـۆنەپەرست لەناو کـۆمـەڵی کوردەواریدا)(١).

نالی وەکو شاعیرێکی گەورە هەستی بەو بەرپرسیارییە مـەزنە کـردووە، دژی ئەوانەش وەسـتـاوە بەناوی ئایین و لەژێر هەر پەردەیەکدا بێت کە پشت لە حەق و سەروەرییە پیرۆزەکان بکەن و هەر بەرژەوەندییەکانی خۆیان بوێت و لەسەرووی هەموو بەرژەوەندییەکانی تری دابنێن، بۆیە بە بیـر و قـەڵەم، بە وشـەو وێنە، بە هۆشێکی کـراوە وەکـو شـارەزا و ئەزمـووندار لەو بوارە قـوڵی مـەردانەی لێ هەڵمـاڵیـوەو ئەم هەڵسوکـەوتە چەوتانەی ناو کـۆمـەڵی کوردەواری ڕەت دەکاتەوە و بە توندی مەحکومیان دەکات و ڕەخنەیان ئاراسـتـە دەکـات و خـەڵکیـان لێ وشـیـار دەکاتەوە.

سۆفی لە فەقر و فاقە وەکو فاقەفاقی دا
تەسبیحی دام و دانەیە ڕیشی دوو فاقی فاق
ل٦٩

ئەمـانە هەمـووی لە لایەک و لە لایەکـەی تری سـەیری هەندێ دێڕی تری دەکـەین دەبینین ئەو کـەرەسـانەی لەبەر دەسـتـیـدان لە شێـوەو ناوەڕۆک، بابەتی وا چڕو وێنەی جـوان و سـیـحـراوی وای بۆ دنیـای پڕ لە جـەنجـاڵی سۆفیگەری نووسیـوە، بە ئاشکرا ئەوە نیشـان دەدەن کە نالی ئاگادار و شارەزاییەکی زۆر باشی ئەم بوار و ڕێبازە بووە، بەو دێڕانە شـتـی وای ورووژاندووە و هێناوەتە ناوەوە کـە لەو مـەیدانەش ئوسـتـادی و لێـزانی خـۆی مسۆگەر کردووە و بە دەستی هێناوە.

سەریری جونبوشی تەخت و میحەففەی مەحمەلی سەوزی
دەڵێی تەسبیحی مورغانە، لەسەر تەختی سلێمانە
ل١٥٥

ئەگـەرنا ئەو دێڕانە قـەت نەدەبوو بەو ئاسـتـە بەرز و هونەریانە بگەن.

لە سایەی کوفری زوڵفت دڵ فەنا فیننووری ئیمانە
مەڵێن زوڵمەت خەراپە وەسڵی پەروانە لە شەودایە
ل١١٣

هەر لەو گـۆشـەنیگایەوە وای لە هەندێک نووسـەر کردووە کە نالی بە (سۆفی)(٢) یا (سۆفی مەشرەب) لە قـەڵەم بدەن. کە ئەمـەش هەڵەیەکی زۆر گەورەیە و هیچ پاسـاوێک هەڵناگرێت. (لەمـەوە دەشێ بیـر بۆ ئەوە بڕوا کەوا نالی نەقشبەندی بووبێ نەک قادری)(٣).

وەها سەقیمی موجەززا عەوامیلی ئەجزا

که ئالەتی عەمەلی نەحوی مەحوی سەحوی زەمیر

ل۱۳۹

بەڵگەی باوەڕپێکراو و شتی ڕاستی بەردەست زۆر پێویستە بۆ ئەوەی نووسەرو لێکۆڵەر لەبەر دەستیدا بن و لەبەر ڕۆشنایی ئەوان زانین و زانیارییەکان شی و شرۆڤە بکات، ئەگەر نا قسەی ڕووت زۆرە و دەکرێ و دروستیش دەکرێ.

یا چەشمەساری خاتیری پڕ فەیزی عاریفە
یەنبووعی نووری دادەڕژێنێ لەکێوی توور

ل۱٤۱

ئەوەی نالی بیری لێ نەکردبێتەوە چوونە ژێر باری تەریقەتە، کەش و ئاو و هەوای دێڕ و شیعرەکان، بێ لایەن بوونی لەو ململانێیەی لە شاری سلێمانی و دەوروبەری هەبووە، لە هەمووان گرنگتر لەبەر دەست نەبوونی هیچ پەڕەو بەڵگەنامەیەک بۆ ئەم مەبەستە و هەموو لەوانەیە و بیر بۆ ئەوە دەڕوا و یا لە گۆترە قسەکردن شوێن و مەیدان چۆڵ دەکەن.

خەرقە پۆشی کەی دەپۆشی جەوهەری زاتی ئەمن
بێنێتێ جیلوە پەرستی خۆی بە عوریانی دەکا

ل٥٥

نالی زانا و ڕۆشنبیرێکی مەزن بووە، موسڵمان و خاوەن بیروباوەڕێکی پتەوی کۆنکرێتی بووە، شاعیرێکی نەفس بەرز و چاونەترسی سەردەم و قۆناغی خۆی بوو. یەکێک نەبووە هەڵپە و هەوڵی بۆ ماڵی دنیا و پلەوپایە بووبێت، زۆر شتی پێ قەبووڵ نەکراوە. کە چووە بۆ حەج، ئەوەندە دڵسۆز و پاک بووە دەڵێ:

بەسەرهاتوومە ئەو خاکە کە هەر میسقاڵە زەڕڕێکی
بە میزانی شەفاعەت کێوی حیلم و بەحری غوفرانە

ل۱٥۹

لەو شوێنە پیرۆزە نەیویستووە بە نانی ئەم و ئەو و سەدەقە و ڕاتبە، یا نانێک بخوا بۆنی مشەخۆری و تەوەزەلی لێ بێت:

لێم حەرامە دانەو و ئاوی حەماماتی حەرەم
من کە بازی دیدەبازم نەک شەوارەی دەستەمۆم
تابەکەی وەک ڕاوییە وەک سانییە سێ پەل شکاو
بێ تەواف و سەعیی و عومرە هەر بخەوم و هەر بخۆم
من لەوانەم چی کەوا ئەهلی وەسیلەی مەسئەلەن
عامیل و ناچار و مەعزوور ئەر بڵێن هەر بێنە بۆم

ل۷۳

نانی بێ مننەت و ژینی سەربەرزی پیاوی خۆی دەوێ جا لە هەرکات و سەردەمێک بووبێت، نالیش باش خۆی ناسیوە، مرۆش تا خۆی نەناسێ لە دەوروبەر ناگا، بەسانایی خۆی دەدۆڕێنی:

شادمانی بێ وەفایە یاری تێری و مەستییە
یاری تەنگانەم غەمە با هەر غەمی خۆم خۆم بخۆم

ل۷٤

ئەوەتە ئەوەی ناو دڵی بە سەری زمانی خۆی دەیلێتەوە:

خەوفی من لێرە لە بەر زۆری گوناهە یەک بەسەد
گەرچی عاسی و موزنیبم ئەمما موقیڕڕ و بێ درۆم

ل۷٤

نالی لەو جۆرە کەسانە بووە کە پێش سەردەمەکەی خۆی کەوتووە، ئەفراندن و داهێنانەکانی لە بواری شیعر و باڵادەستی لە دنیای جوان و ڕەنگاوڕەنگی وشە و لێزانین و شارەزابوونی لە هونەرەکانی ئەو پیشەیە جۆرە کێش و بەهایەکی تری بە شیعری کوردیمان بەخشیوە کە چێژ و خۆشییان لێ دەچۆڕێتەوە. نالی لە شیعرەکانیڕا دیارە کە بابایەکی دنیایی بووە و دنیاشی زۆر خۆشویستووە، هەرچەندە شارەزایانی نالیش دەزانن ئەو مەسافەی نێوان واقیعی ژیان و خەیاڵی شاعیرانەی هەروەکو (ئاسمان و ڕێسمان) بووە.

سۆفیگەری یا فەلسەفەی عیرفان مێژووەکی زۆر کۆنی هەیە، ڕۆڵ و دەوری گرنگ و فرە لایەنی زۆر شوێنی ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوای دنیای داگرتووە. (ڕاستی ئەوەیە کە سۆفیگەری ڕەوتێکی فیکری تاک نییە، بەڵکو کۆمەڵێک ڕەوتی فرە جۆرو ڕەنگاوڕەنگە)(٤). بۆ سۆفیگەری ئیسلامیش دەڵێن ژیان و گوزەرانی پێغەمبەر (د.) و هاوەڵەکانی، تادەگاتە تابعین لە زوهدو زاهیدیدا سۆفی ڕاستەقینە ئاسا ڕۆژیان ئاواکردووە، پاش ئەو قۆناغانە وەکو ڕێباز خەڵکانێک لە دەورەی یەک ئاڵاون و زۆر کەس و کۆمەڵە پەیڕەوی یاساو ڕێسا تازەکانیان

کــردووه. بە تەواویش تێکەڵ بە ژیانی هەمــەلایەنەی کۆمــەڵ کـراوه (هەڵبـەتە مـیـراتی سـەرسـوڕهێنەری سۆفیگەری تەنیا تایبەت بە عیرفان و مەعریفەی ئەم دەستەیە نییە، بۆچوونەکانی سۆفیگەری کاری قووڵی کردۆتە سەر فەرهەنگ و ئاداب و پەندەکان و پەروەردەی موسڵـمانەکانی جیـهان لەوانە پەرەسـەندنی بڵاوبوونەی بیــری «قــەناعــەت» و ڕازی بوون و «تەوەککول» و «تەسلیم» بوون کە وایکردووە زۆربەی خەڵکی ڕۆژهەڵات هۆگری «خاکساری» دەروێش سیفەتی بن، تاڕادەیەکی زۆر بە میراتی سۆفیگەری دەژمێردێت)(٥).

بە نەهری کەوسەرو شیرو عەسەل چەند تینووە سۆفی لەبی (نالی) دوو چەندان بۆ لەبانی لەعلی موشتاقە

ل٩٧

نالی لە سەردەمانێک و ناوچەیەک ژیاوە لێوانلێو بووە لە ململانێی سیاسی و هەردوو تەریقەتە سەرەکییەکەی سلێـمـانی، تەریقـەتی (قـادری، نەقشـبـەندی) کـە بەشـێـوەیەکی زۆر زەق و ئاشکرا بوونەتە بەشـێک لە مێژووی ئەو شارە، ئەمانەو بێ لەو وردە ڕێبازو تەریقەتە بچووکانەو دەسەڵاتی بنەماڵە بە تواناکان و کێشمەکێش و ڕاکێشی کەسانی تر. سەرەنجام ئەمانە دەبن بەهۆی ڕاستــەخـۆ بۆ داتەپینی ژیانی سیـاسی و ئابووری و ڕۆشنبیری و کۆمەڵایەتی..تاد. شارێکی وەکو سلێمانی کە هێشتا فرچکی نەخواردبوو دەبێ چۆن چۆنی بەری ئەو هەمــوو ملمـلانێ و ڕکـەبەری ئەو هەمــوو بەرەبابانەی گـرتبێ. پاش ئاڵوگـۆڕی بەرژەوەندییـەکـان هەندێ لە وڵاتانی ڕۆژئاوا ویستییان شوێن پێیان لەو ناوچەو دواتر لە کـوردسـتـان بکەنەوە. بۆیە ناوە ناوە پیاوانی خـۆیان دەنارده ئەو ناوچانە بۆ کــۆکــردنەوەی زانیــاری و ڕاپەڕاندنی ئیش و کارەکانی تریان. هەر لەو ساڵانە بووە بە هەر ناوێک بووبێت گـەڕۆکـەکـان چوونەتە ئەو شـارە تازەیەو بەو شـێـوەیە باسی شـارو خـەڵکەکـەی دەکـەن (تەنگ دەستی و بێ دەرامەتی و هەژاری، کەڵوەو خراپە و پیس و پۆخڵی سەرتاسەری شاری تەنیوە. خانووەکی باشت بەرچاو ناکــەوێت. هیچ کــەســیش ، جــا چ دەوڵەمەندو ناودار بێت، یا خەڵکە ڕەشۆکەکەی ئەوەی ئارەزووی ڕاست و تەواوە نیــانە بۆ چاککردنەوە، یا دەست تێوەردانی خانووەکانیان، یا گۆڕینی شێوەکانیان، بۆیە دەبینین هەر کۆڵیتەو لەسەر کەلاوەو خەرابەی کۆنی پێــشــوو دادەمــەزرێ کــە لە نارێکی و ناتەواوی و ناگوزووری نایەنە وەسفکردن)(٦).

میللەتی بێچارەو بەستـەزمانی بێ سـەرو سـەردار، دوژمنی بە دەسـەڵات و سـتـەمکارو فـێـڵـباز شـار وێران دەکەن و خانوو، باڵەخانە جوان و نوێکان دەکەنە کەلاوەو شوێن و هێلانەی بایەقووش و کوندەبۆ (اسبابی ئەو استیلاو تالانانەو ئەم تأدیبات و تخریباتە بە غیری نفاق و اختلافی بینی امرای بەبە شتێکی تر نەبوو، حرصی حکم و حاکمیت بە نوعی تأثیری تێ کردبوون کە ایتر هیچ غـایەیەکی مشترک و قومی یان لە چاوا نەمابوو، و هرکامیکیان کە بە سوقی تصادف و طالع و یا بە جوهری خۆی بهاتایە موقعی حاکمیتەوە، خزم و کسوکاری دەس بەجی لێ ی ئەکــەوتنە خــو، یالشکری عــجم و یا کولەمنیـان ئەکردن بکژاو دەریان ئەپەڕاند)(٧). ئەمانە هەڵسـوکـەوتی مـیـر و دەسـەڵاتدارانی کـورد بن، دەبێ خـەڵکی هەژار و ڕەش و ڕووت بە چ کـولەمـەرگـیـیـەک ژیانیـان بردبێتە سەر. ئەو مشەوەشییـەی بە بەردەوامی سێبەری بەسەر شاردا کوتابێ و ڕۆژانە دووبارە بوونەوەی هەبێت دیارە بەشی دواکـەوتنە لە ڕەوتی مـێـژوو، خـۆ نەگونجاندن و بەرگە نەگرتنی ڕووداو و ئاستـەنگەکـانی سەردەمـە. بۆ زیاتر چوونە ناو ڕووداوەکان و نیشـاندانی کارەساتەکانی ئەو سەردەم و قۆناغە جەنجاڵ و پڕ لە گرێ کـوێرەکـان، لەم سـەرچاوەیەش ئەم چەند دێڕە وەکـو خـۆی دەگوازینەوە (هەمیشە دووبەرەکی لەناو بابانەکاندا بووەو تیـرەیەکیـان پەنایان بردووەتە بەر دەوڵـەتی عوسـمـانی و تیـرەیەکی تربان پەنایان بردووەتە بەر دەوڵـەتی ئێـران و هەرکـام سوپای یەکێ لەم دوو دەوڵـەتەی هێناوە بۆ سـەر خـاکی بابان و وێرانی کـردووە و خـەڵکەکـەی تووشی کوشتوبڕ کردووە و ماڵی هەزاران کەس سووتاوە و تالان کـراوە و نامـووسی گـەلێ کـەس پێـشـێل کـراوە و هیچ میرێکی بابان چوار ساڵی بە سەقام گرتوویی نەبردووەتە سـەر ژیانی خـەڵکەکـە مـردن هەنگوینیـان ژاری مـار بووە)(٨).

ئەگەرچی کوردی دەوری شارەزووری قەسوەتم ئەمما وەسیلەم تیبەیی حیلمی شەفیع و فەزلی مەننانە

ل١٥٩

ژیانی سیاسی ڕۆژهەڵات بەگشتی و ناوچەکانی کوردەواری خۆمان بەتایبەتی لەو سەردەمانە یەکجار چارەنووسسازبووە، کۆمەڵە بەرژەوەندییەکی جۆراو جۆر لە ڕکەبەری و ململانێیەکی بێ پسانەوەدا بوون، هەریەکەو لەژێرەوەش کاری خۆیان دەکرد بۆ چەسپاندنی دەسەڵاتەکانیان و بەئەرزدادانی بەرامبەرەکەیان. هەر بۆیە ناوەناوە نەخشەکانی سەر زەوی گۆڕانکارییان تێدەکەوت. دیارە ڕۆژئاواش لەو گۆڕانکاری و ململانێیە دەستێکی باڵای هەبووە، زۆرجار بەئەنقەست دەستی لە کاروباری هەمەلایەنەی ناوچەکان و کوردستانیش وەردەدا، بە بەردەوامی و لەژێر ناو و ناتۆرەی جیاجیا پیاوەکانی خۆی ڕەوانەی ئەو ناوچانە دەکرد بۆ ڕاپەڕاندنی ئەو ئیش و فەرمانە تایبەتییانەی پێیان سپێردرابوو لە شارەزابوونی ناوچەکان و نەخشەکانیان، هەڵسوکەوت و بیروباوەڕ، بۆچوونەکانیان، پاشان کڕینی ئەم و ئەو بۆ دواڕۆژی چاوەڕوانکراوی خۆیان. لەو سەردەمانەش هەموو هۆکارەکان لەوانەی ڕاستەوخۆو ناڕاستەوخۆن یەکیان گرتبوو بۆ دروست بوونی شەڕو کێشەو ململانێی نێوان هەردوو زلهێزەکەی ناوچەکە (عوسمانی و ئێرانی) لە چڵەپۆپەدا بوو، هەریەکە و لە ڕاستە خۆی هێزو دەسەڵاتیان بەم لاو ئەو لادا بڵاودەکردەوە. شەڕ و گێچەڵی ئەو دوولایەنەش هەرلەسەرحسێبی سووتان و تاڵان و کوژران و تێکدانی کوردستان تەواو دەبوو هەموو ئەو زلهێزانەش بە ئاشکراو بە دزی و لەژێر پەردەوە کاری خۆیان دەکرد بۆ لاواز کردن و دواتر نەهێشتن و سڕینەوەی بەرامبەر و ڕکەبەرەکانیان، بۆئەم مەبەستەش هەموو چەکێکیان بەکاردەهێنا، تا وای لێهات بۆ کورد ئایینی پیرۆزی ئیسلام و بیروباوەڕیش بوون بە هەمان چەک و بەکار خران.

(فاتیحە) تەسخیرە شاری دڵ بە تابووری ئەلەم
موددەتێکی زۆرە پاتەختە لە بۆ خاقانی غەم
حوکمی قانوونی سەفا ڕۆیی لە ڕەوتی ڕوومەدا
تا هووەیدا بوو لە ڕۆما گەردی ئاشووبی عەجەم
ل٧٢

بۆ وەڵام دانەوەی ئێمەو دەمکوت کردنی خەڵکانی تر نالی لە هەمان شیعر بەو دێڕە پاساو بۆ خۆی دەهێنێتەوە، هەموو گلەیی و گازاندەیەکیش ڕەت دەکاتەوە.

کەی دەکا شەرح و بەیاناتی ڕوموزی دەردی دڵ
ڕووڕەشی هەروەک دەوات و دووزمانی وەک قەڵەم

تەریقەتی قادریش پایتەخت ئاسا گواسترایەوە بۆ ئەو شارە تازەیەی کە برایم پاشا لە ساڵی (١٧٨٤ز) لە نزیک گوندی مەڵکەندی دروستی کرد و ناوی نا سلێمانی. (بعضی خانوو مزگەوت و حمام و بازارو خانی دروست کرد)، (خلاصە ابراهیم پاشا بە دروست کردنی ئەو شارە یادگارێکی باش و بەردەوامی بۆ کورد بەجێ هێشت)(٩). شێخ مارفی نۆدێ (١٧٥٢-١٨٣٨ز)، مەلا و زانا و یەکە پیاوی بنەماڵەی بەرزنجییەکانە و ڕابەری تەریقەتی قادری بووە. شێخ مارف (تەریقەتی قادری لە مامی باوکی واتە شێخ عەلی دۆڵەپەمۆیی وەرگرتبوو، کە ئەویش لە شێخ ئیسماعیل قازانقایی وەرگرتبوو کە لە زاهیدی و خواناسیدا شوێنی دیارە)(١٠). شێخ مارف بە نووسینی کتێبی بە نرخ و دەرس وتنەوە شوێن پەنجەی دیاربوو لە پێگەیاندنی خوێندەوار و مەلا و زانای ئایینی (گەورەترین خانەوادەی شێخ بە ژمارەو بە دەسەڵاتترینیان ساداتی بەرزنجە یا سەیدەکانی بەرزنجە بوون... خانەوادەی ساداتی بەرزنجە لە سەرەتای سەدەی نۆزدەوە ڕابەرایەتی تەریقەتی قادری کردووە لە کوردستانی خوارووودا)(١١). شێخ مارف تەمەنێکی درێژی بەسەربردووە (لە ساڵی (١٧٥٢ز) لەدایک بووە،کە لە سەردەمی سلێمان پاشای گەورەی کوڕی خالید پاشای پێنجەمین میرنشینی بابان بووە، لە ساڵی (١٨٣٨ز) کۆچی دوایی کردووە، کە دەکاتە سەرەتای میرنشینی ئەحمەد پاشای کوڕی سلێمان پاشا، واتە سەردەمی دوا میری میرنشینی بابانی بینیوە، بەم پێیە سەردەمی (١٣) ئەمیری دیوە، کە (٢٩) جار میرنیشنییان لە میرنیشینییەکەدا کردووە)(١٢).

مەلا خالید (١٧٧٩-١٨٢٦ز)، کە پاشان بوو بە (مەولانا خالیدی نەقشبەندی). مەولانا جافە و لە تیرەی میکایلییە و لە ناوچەی قەرەداغ لەدایک بووە شیعری بەکوردی و فارسی نووسیوە. مەولانا یەکێک بووە لە زانا گەورەکانی سەردەمی خۆی چۆتە هیندستان و لە خزمەتی شێخ عەبدوڵڵای دەهلەوی و لە سەردەستی

ئەو تەریقەتی نەقشبەندی وەرگرتووە. پاش تەواو بوونی ڕێوڕەسمی وەرگرتنی تەریقەت (مەولانا ئەکەوێتە ڕێ بێتەوە کوردستان. شاه عەبدوڵڵا بەخۆی و مریدەکانی تا ماوەی چوار میل بە ڕێی ئەکەن و پێشی ئەفەرمووێت یەکێ لە ئەولیای گەورە لە شارێ لەم هیندستانەدا هەیە بڕۆ زیارەتی بکە. کە گەیشتیشیتەوە سولەیمانی بڕۆ زیارەتی ئارامگای حەزرەتی غەوث بکە لەبەغدا)(١٣). ئەوەی لێرە تێبینی دەکرێ لێهاتوویی و زیرەکی مەولانا بووە، کە توانیویەتی بە تەواوی سەرنجی شاه عەبدوڵڵای دەهلەوی بۆ لای خۆی ڕابکێشێ و ببێ بە جێی متمانەی ئەو، هەر بۆیە مەولانا هەرچی ویستووە ئەو بە زیادەوە پێی بەخشیوە (ئەنجا شاه عەبدوڵڵا ئەپرسێت: ئیتر چیت ئەوێ؟ مەولاناش ئەفەرمووێ: دینم ئەوێ دنیایشم ئەوێ بۆ بەهێز بوونی دین. شاه عەبدوڵڵا ئەفەرمووێت "برو همه رابشما دادم" واتە: بڕۆ، وا هەمووم دایتێ)(١٤). مەولانا بە خۆی و تەریقەتە نوێ کراوەکەی (مجددی) نەقشبەندی لە ساڵی (١٨١٠ز) گەڕاوەتەوە سلێمانی و (دەست ئەکا بە ئیرشاد و ڕێگا پیشاندانی موسڵمانان و پیاوانی کارامەو ڕاستی پەرست لە ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوای وڵاتی ئیسلامەوە ڕوو ئەکەنە سولەیمانی بۆ وەرگرتنی تەریقەت لەسەر دەستی مەولانادا و بۆ کەڵک وەرگرتن لە زانست و ڕوحانییەتی)(١٥). ئەم زانیارییانە ئەوە دەسەلمێنن کە سلێمانی و دەوروبەری زەمینەیەکی خۆش بوونە بۆ وەرگرتن و قبووڵ کردنی ئەو تەریقەتە تازەیە و پاشانیش تا هاتووە جوگرافیای جغزەکە بڵاو و فرەوانتر بووە (کەسی تری وەک مەولانا لەناو پیرانی تەریقەتدا هەڵنەکەوتووە ئەو هەموو مەنسووبەی لە ڕیزی مەلا پایەبەرزەکاندا ببێ)(١٦).

تەریقەتی قادری بە ڕابەرایەتی شێخ مارفی نۆدێی لە مێژ بوو ڕەگوڕیشەی لەناو خەڵک و بەم لاو ئەولادا بڵاوبووەوە. سککەو ڕێبازی خۆی وەرگرتبوو، کە مەولاناش بەو گڕو تینە، بەو هێزو ئاستە هاتە مەیدان، ئەویش وەکو ڕابەر و تەریقەتی تازە پێویستییان بە تەقینەوەو دەنگدانەوە هەبووە لەوەی لەناو شارو دەوروبەری دەست بە جموجۆڵی خۆیان بکەن و زۆرترین ژمارە لەژێر یاساو ڕێساکانی خۆیان کۆبکەنەوە- شاریش تازە دروست کراوەو بچووکە و هێشتا بای ئەوەندە گەشەی نەکردووە بتوانێ دوو ڕابەر و دوو تەریقەت لەسەر یەک سفرە کۆبکاتەوە - ئەوە بوو ناو و ناوبانگی مەولانا و تەریقەتەکەی وەکو بورکانێکی زۆر بەجۆش تەقینەوە (بەهێزترین زەبر کە خانەوادەی ساداتی بەرزنجی چێشتبێتی لە سەرەتای سەدەی نۆزدەدا بوو و پەیوەندی بە زێدە بوون و گەورە بوونی تەریقەتی نەقشبەندییەوە بووە)(١٧). دیارە ناحەز و دڵڕەش و هەلپەرست و دوژمنانی کوردیش لە خوایان دەوێ هەلی وا بقۆزنەوە، تێکچڕژانی بەرژەوەندییەکان و هەبوونی ئەو زەمینە خۆشەی هەبووە لای ئەو کەسانەی کە لەوانە نەبوون (سوودو قازانجیان لەگەڵ بوونی مەولانادا لە سولەیمانی یەک نەکەوتووە ئەبن بە ناحەزی و دەست ئەکەن بە قسە بڵاوکردنەوە لە دژی گەلێ شتی ناڕەوا و نادروست بە دەمیەوە هەڵئەبەستن و ڕۆژ بە ڕۆژ ئەم جۆرە قسانە ڕوو لە زیادی و زۆر بوون ئەبێ) (١٨). ئەمەو گەلێ شتی تر هەموویان پێکەوە بوون بەهۆی ئەوەی سەر لە بەیانی (٢٥ تشرینی یەکەم، شێخ خالیدی بەناوبانگ هەڵات و هەڵاتنەکەشی کتوپڕ و بە هێمنی بووە هەر چوار ژنەکانیشی لەگەڵ خۆیدا بردووە و تا ئێستاش نازانرێت ڕووی لەکام لا کردووە پێش چەند ڕۆژێک کوردەکان پلەوپایەی ئەویان بە بەرز و باڵاتر دەزانی لە پلەوپایەی عەبدولقادر "واتە شێخ عەبدولقادری گەیلانی" پاشا بەرامبەری دەوەستاو قەڵنەکەی بۆ پڕ دەکرد کە ئەمە " شتێکی زۆر سادە و باو بوو" کەچی ئەمڕۆ بەگاور و گومڕا ناوی دەبەن، قسەو قسەڵۆکەکان دووبارە دەکەنەوە کە باس لە سەرپێچی و بێ باوەڕی و بێ دینی ئەو دەکەن) (١٩). دیارە ئەم سەفەر و دەرچوونەی مەولانا بۆ شاری بەغدا بووە، ماوەیەک لەوێ دەمێنێتەوە و لەوێش ناڕەحەت دەبێت و بەرەو شام ڕێگا دەگرێتەبەر، پاشماوەیەک لە(١٨٢٦ز) بە نەخۆشی تاعوون گیانی پاکی بەرەو ئاسمان بەرزدەبێتەوە و لە قاسیون دەینێژن.

کە مەیلت بۆ عیبادەت بێ چ فەوقانی چ تەحتانی

کە حوبت بۆ سیادەت بێ چ بەرزنجی چ باراوی

ل١٦٢

ئەو هەموو هەراو کێشمەکێشانە لە شارێکی بچووکی وەکو ئەوسای سلێمانی ڕوویان داوە، کە نالیش وەکو خوێندەوارو ڕۆشنفکرێک بەشێک بووە لەو ڕووداوانە.

هەر بۆیە ئێمە وای بۆ دەچین نالی لەو ڕووداوانەی شارو دەوروبەری سەردەمی خۆی بێ ئاگاو کەنارگیر نەبووە، بە چاوێکی تیژ تەماشاو بە بیرێکی وردو کراوە هەڵگێرو وەرگێڕی ڕووداوو بەسەرهاتە گەورە بچووکەکانی کردووە.

گوێی بۆ زۆر شت و بابەت شل کردووە و بە چاویش ئەوەی بینیوە دواتر زۆر وردو لێزانانە باشیانی دەورکردوونەتەوە. ئیشارەو هێما بۆ ئەم بابەتانە لە دێڕە شیعرەکانی یەکجار زۆرە، بەڵام هێشتا سیحرو تەلیسمی ئەو دێڕانە نەشکاون و نە بەتاڵیش کراون، هەندێ دێڕ نەبێت کە زۆر بە زەقی واتاو گوزارەکانیان دیارو ئاشکران، ئەگەرنا ئەوانی تر زۆر سرکن و هەر ئاوا بە سانایی دەستەمۆ نابن.

ئایا هەست و نەستی نالی، یا دڵ و دەروونی پڕ نەبوون لەو کارەساتە دڵ تەزێنانەی لە سەردەمی ئەو ڕوویانداوە؟ ئەو کارەساتانەی هیچ ویژدانێک پێی قبووڵ ناکرێت، کە هۆش و بیر دەتاسێنن و دڵ و دەروونیش دەتوێننەوە لە زۆر دێڕەکانیدا هەر ئەو واقیعە تاڵانە دووبارەو بە شێوەی تر بە ڕتووشکراوی وێنەو ڕەسمیان کێشراوە (بابەتی ئەدەب جیهانە، واتە پەیوەندی مرۆڤ بە مرۆڤەوە، یا پەیوەندی مرۆڤ بە دەوروبەری کۆمەڵایەتی و مێژوویی و بابەتییە، بابەتی ڕەخنەش دیسان هەر مرۆڤە. چونکە هەر دەقێکی ئەدەبی وەربگریت وێنەی هەمان مرۆڤ لەناو دەقە ئەدەبییەکە کێشراوە)(٢٠).

بە زاهیر شادمانیمە لەبەر کەتمی هەموو دەردان
کە (نالی) گەر بناڵێنێ ئەمیش نەشئەو سوروورێکە
ل٩٨

ئەو زانین و زانیارییانەی نالی لەمەڕ دەروێشی و سۆفیگەری بە دەستی هێناوەو هەیبووە، پاشان وەک بابەتی شیعری لە دێڕەکان تەوزیفی کردوون لە سێ سەرچاوەوە هەڵقوڵاون و وەرگیراون:

١- شاری سلێمانی: نالی هەر لە منداڵییەوە گوێچکەکانی پڕ بوون لە وشەو زاراوەی وەک: قادری، نەقشی، شێخ، بەرزنجە، مەولانا، دەروێش، سۆفی، تەکیە، خانەقا، تەریقەت، تۆبە، عاریف، سالیک، خەڵوە، زیکر، حەڵقە. بێ لەو باس و سەرگوزشتەو حەقایەتانەی باس لە غەیبیات و کەرامەت و بەهەشت و دۆزەخ و گەورە پیاوانی ئەو بوارانە دەکەن، پێشتر لە زێدی بوونی دواتر لەو گەڕان و سوورانەی وەکو فەقێیەک ئەم مزگەفت و ئەو مزگەفتی کردووە، تا ئەوەی لە شاری سلێمانی گیرساوەتەوە.

سەیرێکی خۆش لە چیمەنی نێو خانەقا بکە
ئایا ڕەبیعی ئاهووە یا چایەری سوتوور
مەیلێ بکە بە سەوزە درەختانی مەدرەسە
ئەوراقییان موقەددیمەی شینە یانە سوور
ل١٤٣

ئەو کاتە و ماوە نادیارەی ژیانی نالی لە سلێمانی و بەتایبەتی ئەو ڕۆژانەی لە خانەقاکەی مەولانای بەسەربردووە، دوو لایەنی گرنگمان بۆ ڕوون دەکەنەوە.

لایەنی یەکەم: لە نزیکەوە ئاگادارو شارەزا بوونی ڕەوتی سۆفیگەری. ئەویش چ بە خوێندنەوە بێت، یا بە بینین و بیستن کە ئەمانە بوون بەو زەخیرە زۆرە وەکو زانیاری لەو دنیایە لەلای کەڵکە بوو بوو، گفتوگۆو لێکدانەوەو لەسەر وەستانی ئەم بابەتە ڕەنگدانەوەی ئەو کۆڕو کۆبوونەوانەن کە لە بۆنە گشتی و تایبەتییەکاندا ڕۆژانە و بە بەردەوامی لە تەکیە و خانەقاکاندا ئەنجام دەدران پەیوەندی ڕاستەخۆیان بەو ڕێوڕەسمانە هەبووە لە وێرد و دوعا خوێندن، حەڵقەی زیکر و تەهلیلە، خەڵوەکردن و.... تاد. ئەو سەردەمانە شاری سلێمانی پڕ بووە لەو جموجۆڵانە و خەڵکانێکیش لە هەموو لایەکەوە ڕوویان تێکردووە، کە ئەمانەش زەمینەیان خۆش کردووە لە ئاڵوگۆڕکردنی بیروڕاکان و سەقامگیر بوونیان.

لایەنی دووەم: نالی لەنزیکەوەو بەچاوی خۆی هەموو ئەو کێشەو ململانێ و ڕکەبەرییەی بینیوە کە لە نێوان هەردوو تەریقەتە سەرەکییەکە دەمێک بوو ڕەگوڕیشەیان داکوتابوو.

٢- خوێندنەوەی ئەو دەستنووس و کتێب و نامەو بابەتانەی لەسەر سۆفیگەری یا فەلسەفەی عیرفان نووسراون، کە باس لە ژیان و مێژوو، یا خاڵە گرنگەکانی ئەو ناوانە دەکەن کە بوونەتە ڕەمزو هێمای پرشنگدار بۆ

ئەو ڕێبازانە، بەتایبەتیش ئەو خاڵانەی کە بە خودی تەریقەتەوە بەندن لە کەرامەت و حاڵ و مەقامەکان و ... تاد.

خوێندنی حوجرەو گفتوگۆی کۆڕی شەوانە و گەشت و گەڕانی فەقێ و موستەعیدەکانی ئەو سەردەمە ڕۆڵێکی باشیان بینیوە بۆ زیاتر شارەزا بوون و دەست خستنی زانیاری لەم بوارەدا، کە ئەو کاتانە خانەقاو تەکیەکان پەیوەندی ڕاستەوخۆیان بە کۆمەڵانی خەڵکەوە هەبووەو زۆر لە گۆڕانکارییەکان و بڕیارە گرنگەکان هەر لەو شوێنانە دەردەچوون و کاریان پێدەکرا. خوێندنەوەی سەرچاوەکانی سۆفیگەریش هەردوو ڕووەکەی گرتۆتەوە، واتە ئەو نووسینانەی لەسەری نووسراون و ئەوانەی لە دژی.

٣- نالی چ وەک خوێندەوارو ڕۆشنبیری سەردەمەکەی، یا چ وەکو شاعیرێک ئاگاداری دنیای شاعیران و بەرهەمەکانیان بووە. جا چ شاعیرانی کوردستان بن یاخود دەرەوەی، بەتایبەتیش شاعیرانی فارس، ئەدەبیاتی زمانی فارسی دەمێکە بەشێک بووە لەو پرۆگرامەی کە مێژوویەکی زۆرکۆنی لە ڕەوت و یاسای خوێندنی حوجرە تۆمار کردووە، ئەو منداڵە کوردەی لەبەر خوێندن دادەنرا پاش ماوەیەک کە فێرە خوێندن دەبوو، چوار یا پێنج جزمی تەواو دەکرد، مامۆستاکەی (قورئانی ئەدا بەدەستەوە، کە لە قورئان ئەبووەوە کتێبی وردەڵەی وەکو "سمایل نامە"و "ناگهان"، "ای شدە"، "ڕۆڵە بزانی" بۆ ئەنووسیەوەو ئەیدایە.کە لە ئەمانە ئەبووەوە کتێبی "گلستان" و "بوستان"ی ئەدایە. بەم جۆرە فێری قورئان و فارسی و هەندێ کوردی ئەبوو) (٢١). بڕینی ئەو قۆناغانەی خوێندن، یا بە خاوەن بوونی ئەو هەموو زانیاری و زانست و ڕۆشنبیرییەش دیارە کاتێکی زۆری ویستووە، بۆ (تەواوکردنی خوێندن و بە دەست هێنانی بڕوانامەی زانستی دەبا قوتابی کورد لە بیست ساڵ زیاتر لە نێوان قوتابخانەکاندا بسووڕێتەوە) (٢٢). نیشاندانی شێوازی خوێندنی کۆنی حوجرەو تەواوکردنی هەر بۆ ئەوە بوو بزانین زمانی عەرەبی و فارسی زانینەکەی نالی سەرەتاو بناغەیەکی یەکجار پتەوی هەبووە، هەر بەو ڕێگایە ئەدەبیات و بەتایبەتیش شیعری هەردوو نەتەوەکەی هەرس کردووەو بە تێگەیشتنەوە دەوریانی کردۆتەوە. لەژێر هەر کاریگەرییەکەوە بێت. سەرەنجام گەیشتووە بەو تەنزو توانج و گلەییانەی لە ڕووە تاریک و ناڕێکەکانی ژیانی شێخ و سۆفی و دەروێش و زاهیدو واعیز کراوە، هەر لەبەر ئەوەی هەندێک لەمانە ناوە ناوە، یا بە بەردەوامی ڕێباز و تەریقەتەکانیان، یا شوێن و ناونیشانەکانیان بۆ بەرژەوەندی تاکە کەسی و کەیف و سەیفی خۆشی ژیان و گوزەرانی خۆیان بەکارهێناوە بەرامبەر بە چەواشە کردن و لە خشتەبردن و چەوساندنەوەی خەڵکی ڕەش و ڕووت و هەژاری ناو کۆمەڵ.

ئەم کارە کرێتانەی ئەمان لای شاعیران قووت نەدراوە، زۆر بە چاکی باس کراوە، هەموو لایەنەکانیان شرۆڤە کردووەو پێش چاویشیان خستووە، زۆر جارانیش کارو سیفەتەکانیان ڕازاندراوەتەوەو ڕەنگاوڕەنگ کراوە، ئینجا وەکو وێنەیەکی هونەری فۆتۆگرافی نیشان دراون. ئەم هەڵسوکەوتانەی ئەمان وەکو بنێشتە خۆشەی ژێر ددانیان لێهاتووە بەتایبەتیش لە ئەدەبیاتی فارسی و دیوانە شیعرەکانیان ئەو گلەیی و گازاندانە و بە خراپ باسکردنیان زۆر باو و گشتی بووە، ئەو جۆرە شیعرانەش لە کۆڕو کۆبوونەوە تایبەتییەکان خوێندراونەتەوەو دەمەتەقەو گفتوگۆشیان لەسەر کراوە. لە بابەت وێنەی هونەری شیعری، یا بەکارهێنانی زاراوە، زۆری بۆ گوتراوە، لەبەر ئەو ماوە درێژ و بەردەوامەی هەیەتی، لێکیشیان خواستووە یا وەرگێراون. ئەوەی لێرە تێبینی دەکرێ ئەم کارانەش جار جارە وەکو لاسایی کردنەوەو تەقلیدێک، یا چاولێکەری لەنێوان شاعیراندا پەیڕەو کراوە.

ئەم بەرەنگار بوونەوە و هەڵوێست وەرگرتنە بەرامبەر بە کەسانێکی خۆپەرست و مشەخۆر دەمێکە لە دنیای شیعرو شاعیریدا بەڕێوەچووە، نالیش وەک هەر شاعیرێکی خاوەن پەیام توانیویەتی پەنجەی لەسەر برین و دەردە کۆمەڵایەتییەکان دابنێ و وەکو حەکیمێکیش بۆ چارەسەری هەوڵی بەردەوامی داوە. بە تەنزو وێنەی کاریکاتێری توانج و بەردەپلووکە و تەعلیقەکانی خۆی تۆمار کردووە، ئەوەی ویستوویەتی بیڵێ بەبێ ترس هەمووی ڕاگەیاندووەو لە دێڕە شیعرەکانی ڕەنگیان داوەتەوە.

سۆفی کە گرانبارە، بێ مەغزو سەبوکبارە

سووف پۆشی غەمی بارە، ئەو باری لەکن پەشمە

ل١٠١

ئەوەی لە شیعرە دەروێشیزمەکانی نالی تێبینی دەکرێ، ئەو هەر بەگشتی کارو سیفەتە خراپەکانی دەروێشی ڕەتکردۆتەوە. باسی لە شتە پەیوەندارەکانی ئەو بوارە کردووە کە ئەو بە چاوو بیری تیژەوە تێیان ڕاماوەو ڕاست و چەوت، باش و خراپ، تەواوو ناتەواو لێک هەڵبوێرێ. ئەویش یەکەم شاعیرە لە ولاتی سلێمانی بەو گرو تینە بێتە مەیدان، لەگەڵ هەموو ئەمانەشدا دەبینین (بەناو) ناوی هیچ کەس و بنەماڵەو لایەنێکی بە ئاشکرا نەهێناوەو بە هیچ جۆر پەنجەی بۆ درێژ نەکردوون و هیچ هێمایەکیشیان ئاراستە نەکراوە. واتە ئەو هەر بەگشتی ناوە گشتییەکانی هێناوەو بەس.

ئەی واعیزی بارید چییە هەر وەک هەرەسی کێو
بەو وەعزە کە بایە هەموو هاتوویی بەسەرما

ل١٠٥

ئێمە ئەو جۆرە ناو هێنانە بەهۆیەکی سەرەکی دەزانین، کە شاعیرانی کوردو بیانی هەر لەبەر خاتری ئەو گشتگیرییە ئەم کارەیان لێ قبووڵ کراوە، ئەگەرنا وەک دەڵێن، کار لەکار دەترازاو ئەو ململانێیەی نێوان ئەوان و شاعیران جۆرە ڕێچکەیەکی تری بەخۆوە دەگرت. هەر لەو ڕووەوە چاوپۆشیش لە نالی کراوە لەوەی بە دێڕە شیعرەکانی دەری بڕیون، ئەوانیش بای ئەوەندەی دەسەلات و هێزیان هەبووە بتوانن ڕاستەو ڕاست وەڵام و بەرپەرچی هەر شاعیرێک بدەنەوە. بە پێچەوانەی ئەم هەڵوێستانە دەبوو شاعیر (خۆی باوێتە سەر چەقۆ) وەک ئەوەی حاجی قادری کۆیی کردی، حاجی بەناوهێنان هەڵوێستی خۆی دەربڕی و بە زیادەوەش پێی لەسەر داگرت، لە سەنگەری دژ وەستاو ئەوەی ئەو کردی هەر ئەو بیکا، شیعرەکانی باشترین نموونەن گەواهی بدەن لەو ڕووەوە.

پێی دەڵێن حیلەبازو کەززابە
شێخ (نەبی) خاریجە لە ئەم بابە
خانەقاو شێخ و تەکیەکان یەکسەر
پێم بلێن: نەفعیان چیە ئاخر

لە شوێنێکی تریش حاجی دەڵێ:

لە عەهدی کەر (نەبی) تا دەوری (گا کوێر)
لەگوێی گا نووستوون زۆر حەیفە بۆ شێر (٢٣)

سەرەنجام حاجی قادر گومرگی ئەو ناوهێنانەی دا بەوەی ژیان لە غوربەت و دووره ولاتی بەسەر ببا و پاشانیش هەر لەوێ سەربنێتەوە. هەبوون و دروست بوونی ئەو دووڕیانییەی نێوان شەریعەت و تەریقەتیش هەمان شتە. دەتوانین بۆ ئەو خۆکرکردن و بێدەنگی و چاوپۆشییەی بگەڕێنینەوە، ئەمەش خاڵێکی گرنگەو ناشێ فەرامۆش بکرێ.

بێ مەعریفەت مەبە لە تەریقی حەقیقەتا
سەر مەنزیلی شەریعەتە جێگەی سەلامەتی(٢٤)

ئەدەب بەگشتی و شیعر بەتایبەتی تاکە بوارو پردە لەنێوان نووسەرو بەرامبەرەکەی (گوێگر، خوێنەر) کە بە شێوازی پتەوو ئاهەنگی خۆش، ترپەو ئاوازی ڕەنگاو ڕەنگ بتوانێ گری سۆزو خەون و خەیاڵی بەرزەفڕ لە بیرێکی جوان و قەشەنگ لێواولێوبێت لە کارە دژو دژوارو نامۆکانی ڕۆژانەو لە بەرگێکی تازە پێشکێش بەکۆمەڵ و دەوروبەری بکاتەوە، جۆرێکیش لە تێکەڵبوون و توانەوە دروست دەبێ بۆ ماوەیەکی کاتیش بێت نەمری و جاویدانی لێ بە دەست دێت، کە ئەویش بەشێکە لەو نەمرییە بەردەوامەی کە نووسەر یا شاعیرەکە پێی گەیشتووە، ئەو نەمرییەش ئەو مرۆڤە لە باوەش دەگرێت کە بتوانێ پەیام و عیشق و پەیوەندییە ڕۆحییەکانی ناو کۆمەڵ پڕو لێواو لێو کات بە ڕەگەزە سەرەکییەکانی خودی ئەدەب لە سۆز و ئەندێشە، بیرو شێوە.

زاهیرو باتین لەسەر لەوحی حەقیقەت یا مەجاز
ئاشنای سرری قەڵەم بێ غەیری (نالی) کەس نەما

ل٤٣

تەواو بوو ئینتیخابی شیعری (نالی)
لە تازەو کۆنە هەرچی بووبێ نووسیم

ل٧٥